

Nr. 174

Kabel- en leidingschade bezien vanuit het oogpunt van de aannemers

door *mr. M. Eijkelenboom* en *mr. N.A. Steenbrink-Drop*¹

1. Inleiding

Zoals bekend ligt in Nederland een groot aantal kabels en leidingen onder de grond voor transport- en communicatiedoeleinden, zoals voor gas, licht, water en riolering, of ten behoeve van telefoon of kabeltelevisie. Door de grote groei van de telecomsector zijn er vooral de laatste jaren veel kabels en leidingen de grond in gegaan, waarbij een goede registratie helaas niet de eerste prioriteit van de IT-sector bleek. Het is dan ook niet verwonderlijk dat bij (bouw)werkzaamheden in de ondergrond ('grondroeringen') geregeld leidingen en kabels beschadigd raken. Wie is aansprakelijk als bij graafwerkzaamheden schade aan een kabel of leiding ontstaat?

Aangezien veel recente publicaties over onderhavig onderwerp geschreven zijn vanuit de optiek van de kabel- en leidingbeheerder², willen wij in dit artikel de focus met name richten op de (vaak lastige) positie van de aannemer. Tegen welke problemen loopt hij op, hoe verhouden de verplichtingen van de beheerders en de aannemers zich ten opzichte van elkaar en hoe gaan rechters in de praktijk om met de schuldvraag in de vele procedures die beheerders tegen aannemers voeren? Klopt het beeld eigenlijk wel dat ons vaak wordt geschetst, dat de aannemer vrijwel altijd aan het kortste eind trekt en moet opdraaien voor de schade naar aanleiding van een beschadiging van een kabel of leiding?

2. Beoordelingskader: bestaande en toekomstige regelingen

Op de aannemer die wil gaan graven, rust een onderzoeksplicht. Hij dient onderzoek te doen

naar de aanwezigheid en ligging van eventuele kabels en leidingen. De aannemer meldt daartoe zijn voornemen om te gaan graven aan het KLIC. Het KLIC geeft een en ander door aan de diverse beheerders die bij het KLIC aangesloten zijn³ en die op het betreffende tracé kabels en/of leidingen beheren. Op de beheerders rust een informatieplicht. Zij dienen de aannemer te voorzien van relevante informatie omtrent eventueel ter plaatse aanwezige kabels en/of leidingen.

De aannemers zijn op zich niet ontevreden over het KLIC-systeem, maar veelal wel over de naar aanleiding van een KLIC-melding verstrekte informatie. Terwijl de aannemer snel wil gaan graven, moet hij vaak lang wachten voordat hij tekeningen ontvangt, terwijl hij ook nog eens de gereede kans loopt stapels tekeningen te ontvangen. Bovendien is de informatie vaak onvolledig en verschillend van vorm, schaal en formaat. Er wordt geen gebruik gemaakt van een uniforme kaartondergrond, zodat de aannemer geen goed totaaloverzicht heeft. De nauwkeurigheid van de verstrekte informatie laat nogal eens te wensen over, vooral bij de kabels. Afwijkingen van 1 meter in het horizontale vlak tussen werkelijke ligging en ligging volgens de verstrekte informatie komen regelmatig voor. Ook ontbreken dieptegegevens. Aannemers ervaren bovendien van tijd tot tijd, bijvoorbeeld bij het doen van een KLIC-melding voor een gebied waar onlangs een groot werk is uitgevoerd en waar nieuwe gegevens beschikbaar moeten zijn, dat bepaalde beheerders maanden achterlopen met het up-to-date houden van hun bestanden. Een belangrijk punt van kritiek betreft ten slotte het feit dat de gevraagde informatie vaak wordt voorzien van tal van onnodige voorbehouden. Beheerders aanvaarden in feite geen enkele verantwoordelijkheid voor de verstrekte gegevens; als iets gebeurt, wijzen ze direct naar de aannemer.

1. Margreet Eijkelenboom is advocaat bij Stadermann Luiten Advocaten te Rotterdam en Nienke Steenbrink-Drop is professional support lawyer bij Houthoff Buruma te Rotterdam.
2. F.J. van Velsen, 'Kabel- en leidingschades: het verschil tussen liggen en leggen', *BR* 2003, p. 946-954 en L.A.G. Wilschut, 'Het wederzijdse (on)begrip? Over kabel- en leidingschade vanuit het oogpunt van een leidingbeheerder', *BR* 2005, p. 1-7.
3. Inmiddels is circa 95% van de beheerders bij het KLIC aangesloten.

Naar aanleiding van een aantal incidenten en publicaties in de pers, heeft het ministerie van Economische Zaken in 2004 het voornemen opgevat aannemers en beheerders bij wet te gaan verplichten informatie uit te wisselen. Dit heeft in maart 2006 geresulteerd in de indiening van het wetsvoorstel 'Wet informatie-uitwisseling ondergrondse netten'⁴, ook wel genoemd de 'grondroerdersregeling'⁵.

Het doel van het wetsvoorstel is het verminderen van het aantal graafincidenten met kabels en leidingen. Daartoe is primair voor alle partijen de verplichting opgenomen tot het zorgvuldig uitvoeren van graafwerkzaamheden. Het wetsvoorstel introduceert daarnaast een verplichting tot informatie-uitwisseling tussen grondroerders en beheerders aangaande de ligging van kabels en leidingen, en stelt voorts eisen aan de kwaliteit van de informatie die beheerders verstrekken. Het wetsvoorstel beoogt (aldus) meer evenwicht te brengen in de verantwoordelijkheidsverdeling tussen grondroerders en beheerders.

Naar verwachting zal na invoering van de grondroerdersregeling meer duidelijkheid bestaan over de aansprakelijkheidsvraag indien bij werkzaamheden schade wordt toegebracht aan kabels of leidingen. De nieuwe wet maakt immers inzichtelijker welke verantwoordelijkheden op beide partijen rusten.

Tot die tijd zal de aansprakelijkheidsvraag mede beoordeeld worden aan de hand van al bestaande jurisprudentie. Om die reden willen wij hier een aantal illustratieve uitspraken⁶ onder de aandacht brengen.

3. Rechtspraak inzake de onderzoeksplicht

Als algemeen uitgangspunt heeft te gelden dat een aannemer alleen dan onderzoek naar kabels en leidingen hoeft in te stellen als hij op de mogelijke aanwezigheid daarvan bedacht had moeten zijn. Zie in dit verband een arrest van het Hof 's-Gravenhage d.d. 20 februari 1996⁷ waarin het hof oordeelde dat op de aannemer geen onderzoeksplicht rustte ten aanzien van de aanwezigheid van kabels, nu de aannemer er door zijn ter zake bij uitstek deskundige opdrachtgever, Rijkswater-

staat, niet op gewezen was dat ter plaatse kabels lagen. Bovendien stond vast dat er geen borden aanwezig waren die duiden op de aanwezigheid van kabels. Volgens het hof was de aannemer niet gehouden een KLIC-melding te doen om peiltekeningen in zijn bezit te krijgen.

Aannemer mag soms afgaan op de informatie die zijn opdrachtgever inwint

In beginsel rust op de aannemer een eigen onderzoeksplicht. Uit de rechtspraak blijkt echter dat hij dit onderzoek niet per se zelf hoeft in te stellen. Hij kan dat ook door een ander, bijvoorbeeld zijn opdrachtgever of hoofduitvoerder, laten doen. Of hij vervolgens mag vertrouwen op de door een ander aangeleverde informatie, is afhankelijk van de omstandigheden van het geval. In ieder geval zal de aannemer niet onder alle omstandigheden het door de derde verrichte onderzoek behoeven te herhalen, zeker niet als de opdrachtgever als ter zake zeer deskundig kan worden beschouwd. Dit blijkt niet alleen uit het hiervoor genoemde arrest van het Hof 's-Gravenhage, maar ook uit een arrest van de Hoge Raad van 4 oktober 1996.⁸ In de betreffende zaak veroorzaakte een aannemer bij graafwerkzaamheden schade aan kabels van (toen nog) GEB. De aannemer voerde de graafwerkzaamheden uit in opdracht van (toen nog) PTT, die de relevante kabelinformatie zou opvragen en aan de aannemer zou geven. De aannemer ontving informatie van PTT, maar geen tekening met daarop de ligging van elektriciteitskabels. Op de aannemer rustte in dit geval geen plicht om nog een nader onderzoek te verrichten naar hetgeen reeds door PTT was onderzocht.

KLIC-melding, proefgraven en betrouwbaarheid gegevens

Is de aanwezigheid van kabels en/of leidingen in de grond waarschijnlijk, dan heeft de aannemer een eigen verantwoordelijkheid om daarnaar een onderzoek in te stellen. Uit de rechtspraak volgt dat de aannemer in het kader van zijn onderzoeksplicht in beginsel een KLIC-melding dient te doen en vervolgens aan de hand van de verstrekte tekening(en) de kabel of leiding dient te

4. *Kamerstukken I* 2005/06, 30 475, nr. 1-4.

5. Zie voor een – kritisch – artikel over deze regeling F.J. van Velsen, 'Grondroerdersregeling: chaos in de ondergrond werkt door in wetsvoorstel', *BR* 2006, p. 424-431.

6. De meeste van de hier te noemen uitspraken zijn (nog) niet gepubliceerd. Zie voor een uitvoerig overzicht van oudere (deels nog niet gepubliceerde) rechtspraak P. Dahm, 'Schade aan leidingen', *BR* 1994, p. 188-196. Zie voorts L.A.G. Wilschut, a.w., met een overzicht van uitspraken die vooral gunstig uitpakken voor de beheerders. Zie ten slotte F.J. van Velsen, a.w., die twee arresten van de Hoge Raad bespreekt (*Eneco/Van Baarsen* en *Nacap/Shellfish*).

7. Hof 's-Gravenhage, 20 februari 1996, *BR* 1996, p. 49.

8. HR 4 oktober 1996, *NJ* 1997, 64 (*Eneco/Van Baarsen*). De Hoge Raad is het geheel eens met het oordeel van het hof dat op de aannemer in beginsel een eigen onderzoeksplicht rustte. Onder de omstandigheden van dit geval mocht de aannemer echter vertrouwen op het door de (als ter zake zeer deskundige te beschouwen) opdrachtgever PTT verrichte onderzoek en op de juistheid en volledigheid van de door PTT verstrekte gegevens.

lokaliseren door middel van het graven van proefgaten of -sleuven. Hij mag hierbij in beginsel uitgaan van de betrouwbaarheid van de tekening(en), aldus de Kantonrechter Rotterdam d.d. 18 november 2003.⁹ De kantonrechter oordeelde in die zaak dat een aannemer die een KLIC-melding had gedaan en die vervolgens de op de kaart vermelde kabels en leidingen had gelokaliseerd door middel van proefgaten, bij zijn werkzaamheden geen rekening behoefde te houden met de aanwezigheid van niet op de kaart aangegeven kabels. Voorts mag de aannemer er, afhankelijk van de omstandigheden ter plekke, in beginsel van uitgaan dat de kabel of leiding tussen de proefgaten niet plotseling een grote afwijking vertoont in diepteligging of in het horizontale vlak ten opzichte van hetgeen hij door middel van de proefgaten heeft geconstateerd, aldus de Rechtbank Almelo d.d. 25 juli 2001.¹⁰ Wel moet een bepaalde afwijkingmarge in acht genomen worden.

Illustratief is ten slotte een arrest van het Hof Amsterdam d.d. 1 september 2005.¹¹ Bij graafwerkzaamheden met een graafmachine werd een hoogspanningskabel beschadigd. Voorafgaand aan de werkzaamheden had de aannemer géén KLIC-melding gedaan. Wel had hij van de grondeigenaar informatie verkregen waaruit de aanwezigheid van een kabel of leiding van een derde niet bleek. Het hof bevestigt het oordeel van de rechtbank dat de aannemer in principe een KLIC-melding had moeten doen om aan zijn onderzoeksplicht te voldoen. Weliswaar is een KLIC-melding niet wettelijk verplicht en is een enkele KLIC-melding niet in alle omstandigheden voldoende om aan de onderzoeksplicht te voldoen, maar dit betekent niet dat men de KLIC-melding mag vervangen door ander onderzoek. Het raadplegen van informatie van de grondeigenaar is dan ook niet voldoende om aan de onderzoeksplicht te voldoen, ook niet als bij

eerdere werkzaamheden geen kabels of leidingen zijn gebleken.

Detectieapparatuur niet verplicht

In een aantal uitspraken gaat de rechter in op de vraag of aannemers voor het lokaliseren van kabels of leidingen gebruik zouden moeten maken van detectieapparatuur.¹² De sector kanton van de Rechtbank Utrecht overwoog in het vonnis van 30 juni 2004¹³ dat de aannemer niet in gebreke was gebleven door geen detectieapparatuur te gebruiken: de aannemer had zowel een KLIC-melding gedaan als de telefoonkabel gelokaliseerd door middel van proefgaten c.q. proefsleuven. Het gebruik van detectieapparatuur is nergens verplicht voorgeschreven, aldus de kantonrechter, die ook nog overwoog dat de aannemer bovendien geen aanleiding had te verwachten dat de kabels op de plek van de schade minder diep zouden liggen dan geconstateerd in de proefsleuven.¹⁴ Zie in gelijke zin Rechtbank Arnhem d.d. 2 december 1999.¹⁵ De Kantonrechter 's-Gravenhage vroeg zich in een uitspraak d.d. 23 juni 2004¹⁶ wél af waarom de betreffende aannemer nog niet, al dan niet in samspraak met de beheerders, was overgegaan tot de aanschaf van detectieapparatuur, maar hij verbond hieraan geen directe conclusies.

Machinaal graafwerk na proefgraven

Aannemers mogen op grond van art. 27 van de AVSL¹⁷ geen graafwerk met machines uitvoeren op die plaatsen waar redelijkerwijs dientengevolge schade aan leidingen is te verwachten. Deze aanbeveling is vaak inzet van geschil tussen aannemers en beheerders want wanneer kan een aannemer ervan uitgaan dat het veilig is om machinaal te graven? Zie in dit verband een uitspraak van de Rechtbank Arnhem d.d. 2 december 1999, waarin de kantonrechter oordeelt dat de aannemer niet onzorgvuldig heeft gehan-

9. Ktr. Rotterdam 18 november 2003, zaaknr. 480926.

10. Rb. Almelo 25 juli 2001, rolnr. 38425 HA ZA 473. Hierin oordeelde de rechtbank dat de aannemer die een KLIC-melding had gedaan en naar aanleiding van de tekening twee proefsleuven had gegraven om de kabel te lokaliseren, aan zijn onderzoeksplicht had voldaan. De aannemer is ervan uitgegaan dat de kabel in een rechte lijn lag tussen de sleuven en heeft vervolgens geanticipeerd op een eventueel afwijkende ligging door op een afstand van 2,5 meter verwijderd van die denkbeeldige lijn te heien. Volgens de rechtbank heeft de aannemer hiermee de nodige zorgvuldigheid in acht genomen. Voor de aannemer was niet voorzienbaar dat de kabel op de plek lag waar is geheid.

11. Hof Amsterdam 1 september 2005, NJF 2006, 52.

12. Aan het gebruik van welke apparatuur overigens de nodige nadelen zijn verbonden, zoals ook door Van Velsen in zijn artikel (BR 2006, p. 424-431) werd geconstateerd.

13. Ktr. Utrecht 30 juni 2004, rolnr. 311299.

14. Volgens de kantonrechter hoefde de aannemer er geen rekening mee te houden dat de kabel onder het wegdek plotseling 20 cm hoger zou liggen dan in de naastgelegen berm, omdat het van algemene bekendheid is dat in de slappe Nederlandse bodem kabels slechts zakken naar een verdere diepte en niet omhoog komen en doordringen in puinlagen. Voorts overweegt de kantonrechter dat sprake is van eigen schuld van de beheerder nu de telefoonleiding zonder mantelbuis of enige andere bescherming op slechts 40 cm diepte in de verhardingslaag van de weg lag.

15. Rb. Arnhem 2 december 1999, rolnr. AP 1997/2005. Voor feitelijke toedracht in deze zaak, zie noot 18.

16. Rb. 's-Gravenhage 23 juni 2004, rolnr. 326468/03-4798. Zie tevens noot 19.

17. De Aanbevelingen tot het Voorkomen van Schade aan ondergrondse Leidingen; een gedragscode die door een groot aantal organisaties en instellingen dat bij de onderhavige problematiek betrokken is, wordt aanvaard.

deld door na het graven van proefsleuven (om de vijf meter) en zonder gebruikmaking van detectieapparatuur, de bovenste laag grond machinaal af te graven.¹⁸

In andere zin oordeelde de Rechtbank 's-Gravenhage d.d. 23 juni 2004¹⁹ waarin een aannemer bij het graven van een proefsleuf een kabel beschadigde. De kantonrechter achtte het in casu onzorgvuldig om de eerste 20 cm van een proefsleuf machinaal af te graven, zelfs nadat ten aanzien van dezelfde kabel al vijf eerdere proefsleuven waren gegraven en de kabel op een constante diepte bleek te liggen van 50 à 60 cm onder het maaiveld. Zie in dit verband ook een uitspraak van de Rechtbank Utrecht d.d. 25 februari 2004²⁰ waarin de kantonrechter oordeelde dat de aannemer op de betreffende plek niet machinaal had mogen graven, omdat rekening gehouden had moeten worden met een afwijkende ligging van de leiding (in casu van 28 cm) ten opzichte van de vastgestelde ligging van de leiding door middel van proefgraven en proefsteken.

De vraag lijkt overigens gerechtvaardigd in hoeverre het kennelijk door de rechter nodig geachte handmatige graven zich verhoudt tot arbonormen, zeker als het om grotere oppervlakten gaat die afgegraven dienen te worden.

Overigens is het niet zo dat machinaal graven boven een kabel altijd onzorgvuldig is, aldus het

Hof Amsterdam d.d. 28 januari 1993.²¹ Het antwoord op de vraag of de aannemer in de gegeven omstandigheden door machinaal boven de kabel te graven na het treffen van de noodzakelijke voorzorgsmaatregelen (het regelmatig graven van proefsleuven voor en tijdens de werkzaamheden) voldoende zorgvuldig heeft gehandeld, hangt ervan af of, alle omstandigheden in aanmerking genomen (waaronder ook de kosten van het met de hand blootleggen van de kabel) het schaderisico zo groot was dat de aannemer van machinaal graven had moeten afzien, aldus het hof.

KLIC-melding zonder proefgraven

In bepaalde gevallen kan de aannemer volstaan met het doen van een KLIC-melding en het bestuderen van de ontvangen kaarten en hoeft hij geen proefsleuven te graven, zo blijkt onder meer uit een uitspraak van de Rechtbank Dordrecht d.d. 1 april 2004. Hierin werd geoordeeld dat een aannemer, die op basis van de tekeningen of ander concrete aanwijzingen in het geheel niet bedacht behoefde te zijn op de aanwezigheid van kabels of leidingen ter plaatse van de werkzaamheden, niet genoodzaakt was om voorafgaande aan de werkzaamheden nader onderzoek te verrichten door het graven van proefsleuven.²² De

18. Rb. Arnhem 2 december 1999, rolnr. AP 1997/2005. In casu heeft de aannemer bij machinaal afgraven van de grond tot tweemaal toe een kabel van PTT stuk getrokken. De rechtbank overweegt dat wanneer de aannemer om de 5 meter een proefsleuf heeft gegraven waarbij telkens een kabeldiepte van 60 à 70 cm werd gevonden, en hij vervolgens de bovenste 25 cm grond tussen twee proefsleuven machinaal afgraaft, bij welk afgraven de leidingen stuk werden getrokken, hij niet onzorgvuldig heeft gehandeld met betrekking tot het eerste incident. Hierbij houdt de rechtbank expliciet rekening met de omstandigheid dat de aannemer de kosten niet excessief hoog kon laten oplopen.
19. Rb. 's-Gravenhage 23 juni 2004, rolnr. 326468/03-4798. Gelet op de mogelijkheid dat een kabel ter plaatse van het graven van de proefsleuf hoger zou kunnen liggen, door welke oorzaak dan ook, kan een plotselinge hogere ligging na vijf proefsleuven, de aannemer niet disculperen. Zij had bij het graven van de proefsleuf de grootst mogelijke zorgvuldigheid moeten betrachten en aldaar niet machinaal moeten gaan graven.
20. Rb. Utrecht 25 februari 2004, rolnr. 308695 CU EXPL 03-58. Hierin heeft de aannemer een kabel beschadigd door machinale graafwerkzaamheden uit te voeren na eerst te hebben voorgestoken en proefgegraven. De beschadigde kabel bleek ter plekke 28 cm hoger te liggen dan de ligging van de kabel, zoals bij het voorsteken bepaald. De kantonrechter oordeelt dat de aannemer rekening had moeten houden met een groter verschil in de daadwerkelijke ligging van de kabel (in casu 28 cm) dan de gebruikelijke afwijking van enkele centimeters. Op grond van aanbeveling 27 van de AVSL, welke de inzet van graafmachines in de buurt van gedetecteerde kabels uitsluit, had de aannemer niet op deze plek machinaal mogen graven.
21. Hof Amsterdam 28 januari 1993, *BR* 1994, p. 246. Het hof stelt hierbij voorop dat het gevaar van machinaal graven niet uit zijn aard reeds zodanig onverantwoord groot en niet zodanig ongebruikelijk is, dat de aannemer hier niet toe had mogen overgaan. Volgens het hof heeft de aannemer in beginsel zorgvuldig gehandeld door het graven van proefsleuven alvorens met de graafwerkzaamheden te beginnen, maar neemt dit niet weg dat het treffen van nadere en strengere voorzorgsmaatregelen ter voorkoming van schade aan de kabel, waaronder ook handmatig graven, geboden kan zijn als de aannemer erop bedacht moet zijn dat zich een afwijking zou kunnen voordoen van hetgeen uit onderzoek door middel van de proefsleuven en peilgaten is gebleken. De aannemer werd in casu toegelaten tot het bewijs dat hij niet bedacht hoefde te zijn op afwijkende kabelliggingen.
22. Rb. Dordrecht 1 april 2004, rolnr. CV EXPL 03-6056. In deze zaak had Eneco betoogd dat een ervaren aannemer als de onderhavige ervan op de hoogte had moeten zijn dat bij een nieuwbouwproject voorafgaand aan alle bouwwerkzaamheden Eneco de benodigde leidingen en kabels al in de grond legt, zodat de aannemer de nodige voorzichtigheid had dienen te betrachten en proefsleuven had moeten graven voorafgaand aan de werkzaamheden. De kantonrechter oordeelt dat zelfs als een aannemer dit inderdaad had moeten weten, dit Eneco niet ontslaat van haar plicht om na een KLIC-melding adequate informatie over haar leidingen of kabels op de betreffende locatie te verschaffen. Eneco kan haar schade niet verhalen op de aannemer.

aannemer mag redelijkerwijze vertrouwen op de juistheid van de ontvangen informatie.²³ Dit is slechts anders indien er concrete aanwijzingen zijn dat die KLIC-melding onjuiste of onvolledige informatie opleverde en er een gerede kans is dat er toch een ondergrondse leiding aanwezig is die niet vermeld is in de ontvangen informatie. Wanneer volgens de tekeningen geen kabels of leidingen op de plaats van de werkzaamheden liggen, maar wel in de nabijheid, hoeft de aannemer evenmin proefsleuven te graven als hij maar een ruime marge ten opzichte van de aangegeven leidingen in acht neemt wegens afwijkingen in de werkelijke ligging. Zie bijvoorbeeld Rechtbank Groningen d.d. 6 augustus 1999²⁴ waarin de beheerder tekeningen ter beschikking had gesteld en daarbij had aangegeven dat rekening moest worden gehouden met een speling in de ligging van de telefoonkabels van maximaal 2 meter. De rechtbank oordeelde dat de aannemer niet bedacht hoefde te zijn op de aanwezigheid van telefoonkabels buiten voormelde marge, zodat de aannemer buiten die marge kon gaan heien zonder de kabels feitelijk te hebben gelokaliseerd. Zie in soortgelijke zin Rb. Middelburg d.d. 26 januari 2004²⁵, waarin de kantonrechter oordeelt dat de aannemer op een afstand van 5,60 meter verwijderd van de ligging van leiding volgens de kaart kon gaan graven zonder de leidingen feitelijk te lokaliseren door het graven van proefsleuven. Zie voorts het al eerdergenoemde arrest van het Hof Amsterdam 1 september 2005²⁶ waarin het hof overweegt dat de aannemer, als hij een KLIC-melding had gedaan, naar aanleiding van de toegezonden tekening bedacht had moeten zijn op de betreffende kabel. Hieraan doet niet af dat de kabel op de tekening ingetekend was buiten het specifieke werkgebied van de aannemer. De aannemer had rekening had moeten houden met de mogelijkheid van een paar meter verschil tussen de getekende positie en de werkelijkheid, zodat hij had moeten nagaan waar

de kabel precies lag door het graven van proefsleuven of ander detectieonderzoek.

Vermeldenswaard is ten slotte een recent gepubliceerd arrest van het Hof Amsterdam d.d. 19 mei 2005²⁷ waarin de aannemer met zijn graafmachine een kabel van KPN had beschadigd. Volgens KPN had de aannemer in casu wel een KLIC-tekening ontvangen maar vervolgens onvoldoende proefgaten en proefsleuven gegraven en verzuimd het uit te graven tracé handmatig voor te steken. Het hof acht dit betoog gegrond, maar zet dit vervolgens wel af tegen de informatieplicht van KPN en komt uiteindelijk tot een 50% schadevergoedingsplicht van de aannemer. Omtrent de onderzoeksplicht van de aannemer oordeelde het hof dat het enkele feit dat bij de aannemer op grond van de KLIC-tekening en het op basis van die tekening uitgevoerde onderzoek (waaruit was gebleken dat de ligging van de kabel overeenkwam met de tekening) de verwachting was gewekt dat het te graven tracé vrij van kabels was, hem niet ontsloeg van de verplichting tot het doen van voorbereidend onderzoek ten aanzien van het concrete graaftraject.

Kabels op ongebruikelijke plaatsen

Uit een aantal uitspraken blijkt dat de aannemer ook niet zonder meer rekening hoeft te houden met de aanwezigheid van kabels of leidingen die uitzonderlijk hoog of laag gelegen zijn zonder dat dit specifiek blijkt uit de tekeningen of is medegedeeld door de beheerder. Illustratief in dit verband is een uitspraak van de Rechtbank

23. Ktr. Zwolle 1 mei 2001, rolnr. CV 00-3341. Rechter overweegt dat de tekeningen die van KLIC zijn ontvangen een zodanig betrouwbaarheidsgehalte dienen te hebben dat de ontvanger daarnaar niet eerst een diepgaand onderzoek behoeft in te stellen. Zie voorts over de betrouwbaarheid van de kaarten Rb. Dordrecht 1 april 2004, rolnr. CV EXPL 03-6056 en Rb. Middelburg 26 januari 2004, rolnr. 03-1876.

24. Rb. Groningen 6 augustus 1999, rolnr. HAZA 97-568. De rechtbank overweegt dat aanbeveling 26 van de AVSL aan dit oordeel niet in de weg staat. Weliswaar dient op grond van aanbeveling 26 een aannemer de leidingen waarvan hem meegedeeld is, ter plaatse van of in de nabijheid van de uit te voeren werkzaamheden op te zoeken en aan te geven, maar in situaties, als de onderhavige, waarin aanwezigheid van leidingen niet hoeft te worden aangenomen is van het werken 'ter plaatse' of 'in de nabijheid van' geen sprake.

25. Rb. Middelburg 26 januari 2004, rolnr. 03-1876. De aannemer mocht de tekening afkomstig van Eneco als betrouwbaar beschouwen. Hij moest weliswaar rekening houden met afwijkingen van de daadwerkelijke ligging maar niet met een afwijking van 5,60 meter.

In casu had Eneco overigens specifiek in zijn voorwaarden opgenomen dat de grondwerker altijd proefgaten moet graven om de juiste ligging van de kabels en/of leidingen te traceren. Volgens de kantonrechter houdt dit niet in dat de aannemer te allen tijde proefgaten moet graven, maar alleen om vast te stellen of de leidingen liggen op de plaatsen zoals aangegeven op de kaarten of dat er zich een (geringe) afwijking voordoet.

26. Hof Amsterdam 1 september 2005, *NJF* 2006, 52.

27. Hof Amsterdam 19 mei 2005, *BR* 2006, p. 172.

Haarlem d.d. 3 juni 1997²⁸ waarin een aannemer werkzaamheden verrichtte vlak onder het wegdek zonder eerst de op de kaart aangegeven kabels feitelijk te lokaliseren. In casu achtte de rechtbank de aannemer niet aansprakelijk, omdat de kabels zó ondiep lagen (15 cm onder het maaiveld) zonder dat dit uit de kaart bleek, dat de aannemer bij het uitvoeren van de werkzaamheden (het verwijderen van tegels van een weg) redelijkerwijs geen rekening hoefde te houden met beschadiging van kabels.

Vermeldenswaard is voorts een arrest van het Hof 's-Gravenhage d.d. 23 januari 1996.²⁹ Hierin wordt geoordeeld dat het energiebedrijf onzorgvuldig is geweest door niet te waarschuwen of aan te geven dat een ondergrondse gasleiding op 25 cm in plaats van de volgens de richtlijn NEN 1092 geldende 80 cm diepte lag. Degene die verantwoordelijk was voor het optreden van de graafmachine mocht ervan uitgaan dat bij een zo grote afwijking van de richtlijnen een waarschuwing zou zijn gegeven. Voor een recentere uitspraak zij verwezen naar een arrest van het Hof Arnhem d.d. 8 januari 2004.³⁰ Uit deze uitspraken zou overigens ook geconcludeerd kunnen worden dat bij zeer oppervlakkig of zeer diep gelegen kabels of leidingen de informatieplicht van de beheerder zwaarder weegt dan de onderzoeksplicht van de aannemer.

In een uitspraak van de Rechtbank Zutphen d.d. 23 februari 2005³¹ wordt geïllustreerd hoe de beheerder kan worden afgerekend op het feit dat hij zijn kabels zeer ondiep in de grond legt c.q. deze zeer ondiep in de grond liggen. In casu lag de beschadigde leiding 20 cm onder het maaiveld. De aannemer, die de plaats waar de leiding gelegen was diende te passeren met zwaar materieel, was bekend met deze ondiepe ligging en heeft met de beheerder overleg gevoerd over de wijze waarop hij het leidingtracé zou beschermen. De leidingbeheerder heeft geen nadere voorzorgsmaatregelen aan de aannemer geadviseerd. De kantonrechter oordeelt dat de schade in zo'n geval voor rekening van de leidingbeheerder komt, omdat

deze zelf het risico van beschadiging heeft aanvaard door de leiding zonder extra beschermende maatregelen zo ondiep neer te leggen in een terrein waarvan hij wist dat dit bouwrijp werd gemaakt.

Deskundigheid aannemer

Uit de rechtspraak blijkt dat rechters bij de invulling van de onderzoeksplicht rekening houden met een bepaalde deskundigheid van de aannemer. Zo oordeelde de Kantonrechter 's-Gravenhage 23 juni 2004³² dat een 'grote' aannemer ervan op de hoogte zou moeten zijn dat ter verkrijging van gegevens aangaande reparaties van kabels van KPN een ander administratief bestand moet worden geraadpleegd dan de gebruikelijke tekeningen, die bij een KLIC-melding worden verstrekt. Als hij hier niet specifiek om vraagt, handelt hij volgens de kantonrechter niet conform art. 20 van de AVSL, hetwelk de aannemer opdraagt om de leidingbeheerder om nadere gegevens omtrent de ligging van leidingen te verzoeken. Overigens achtte de kantonrechter het in casu evengoed onzorgvuldig van de leidingbeheerder om niet uit eigen hoofde gegevens omtrent reparaties aan de aannemer door te geven (zie ook hierna).

Schending onderzoeksplicht en causaal verband met schade

Interessant in het kader van de onderzoeksplicht van de aannemer is ten slotte een uitspraak van de Rechtbank 's-Hertogenbosch d.d. 28 januari 2000, waarin de rechter ingaat op het causaal verband tussen de schending van de onderzoeksplicht van de aannemer en de door de kabelbeheerde geleden schade. De aannemer had geen recente KLIC-melding gedaan, maar zich gebaseerd op tekeningen die hij negen maanden eerder in zijn bezit had gekregen. De later beschadigde kabel stond daar niet op. De kantonrechter oordeelde dat de aannemer tekortgeschoten was in zijn onderzoeksplicht, omdat het tot de eigen onderzoeksplicht van de aannemer behoort om kort voor de aanvang van de werkzaamheden een

28. Rb. Haarlem 3 juni 1997, rolno. HA ZA 94-1447. In deze zaak gaat de rechtbank ook kort in op de informatieplicht van de beheerder. De rechtbank overweegt dat de beheerder (PTT) ervoor gekozen heeft geen gegevens over de leggingdiepte te verstrekken om geen onterechte verwachtingen bij aannemers te wekken. Dit argument mist goede grond in een geval als hier, waarin een kabel zo ondiep is gelegd dat de kans groot is dat deze reeds bij werkzaamheden vlak onder het wegdek wordt beschadigd.

29. Hof 's-Gravenhage 23 januari 1996, NJ 1996, 656.

30. Hof Arnhem 8 januari 2004, rolno. C01/00692 en C01/00693. Het hof oordeelde dat de aannemer niet onzorgvuldig had gehandeld door een bepaald kabeltracé niet te lokaliseren en vrij te graven voorafgaand aan de boorwerkzaamheden. In casu had de aannemer hierover overleg gehad met een deskundige van de beheerder (?) die hiermee akkoord ging wegens de diepte waarop geboord zou worden. Het hof acht onder meer van belang dat boorwerkzaamheden plaatsvonden op een diepte van circa 5,5 meter beneden maaiveld en dat de aanwezigheid van een kabeltracé op zodanige diepte uitzonderlijk is. Onder deze omstandigheden kan volgens het hof niet gezegd worden dat de aannemer nog zelfstandig onderzoek had behoren te verrichten om aan haar onderzoeksplicht te voldoen.

31. Rb. Zutphen 23 februari 2005, rolno. CV 04-2377.

32. Ktr. 's-Gravenhage 23 juni 2004, rolno. 326468/03-4798.

KLIC-melding te doen en navraag te doen naar eventuele wijzigingen in de tekeningen. Echter, vaststond nog niet dat er causaal verband bestond tussen het achterwege laten van de KLIC-melding en de door de beheerder geleden schade. Hiertoe moest komen vast te staan dat de aannemer door middel van de KLIC-melding op de hoogte zou zijn gesteld van de aanwezigheid en de juiste ligging van de beschadigde kabel. De kantonrechter oordeelt dat de beheerder dit moet bewijzen.

4. Rechtspraak inzake de informatieplicht

Betrouwbare en zo volledig mogelijke informatie
Op grond van aanbeveling 11 AVSL 1985 dient de leidingbeheerder zodanige gegevens ter beschikking te stellen aan de aannemer dat deze in staat is zich een beeld te vormen van de aanwezigheid en ligging van de kabels en/of leidingen. De inhoud van de gegevens dient zo nauwkeurig te zijn als redelijkerwijs van de leidingbeheerder mag worden gevergd. De tekeningen moeten een zodanig betrouwbaarheidsgehalte hebben dat de ontvanger daarnaar niet eerst een diepgaand onderzoek behoeft in te stellen, aldus de Kantonrechter Zwolle in een vonnis d.d. 1 mei 2001. In die zaak oordeelde de kantonrechter dat dit met name van belang is als er wijzigingen zijn opgetreden in cruciale gegevens, zoals in casu het referentiepunt waarvan dient te worden uitgegaan om de aanwezige kabels en leidingen op te sporen.³³

De beheerder moet ook zo volledig mogelijk informatie geven. Dit wordt duidelijk geïllustreerd in een uitspraak van de Rechtbank Utrecht d.d. 21 januari 2004.³⁴ Een aannemer heeft naar aanleiding van een KLIC-melding kaarten ontvangen van de beheerder waarop de later beschadigde kabel niet vermeld stond. De kabel stond wel vermeld op een zogenaamde 'geulkaart' van de beheerder, maar deze kaart heeft de beheerder niet aan de aannemer verstrekt omdat de aannemer niet specifiek had gevraagd naar de kabels en leidingen onder een bepaald kruisingsvlak van de weg waaraan de werkzaamheden zouden plaatsvinden. De rechter is van oor-

deel dat de beheerder zijn informatieplicht heeft geschonden. De beheerder is als geen ander bekend met de ligging van haar kabels en had ook de ontbrekende kaart moeten verstrekken nu de gehele straat als werkterrein was opgegeven. Door onvolledige informatie te verstrekken, heeft de beheerder onrechtmatig gehandeld jegens de aannemer, en dient hij de door de aannemer dientengevolge geleden schade te vergoeden.

Invloed van vooroverleg

Indien na het doen van een KLIC-melding en het ontvangen van de tekeningen overleg plaatsvindt tussen de aannemer en de leidingbeheerder, kan dit leiden tot wijzigingen in de mededelings- en onderzoeksplicht. Wanneer bijvoorbeeld in het vooroverleg tussen de aannemer en de beheerder afspraken zijn gemaakt over het verleggen van kabels door de beheerder en de beheerder de kabels vervolgens op een andere plaats legt, moet hij de aannemer hierover informeren, aldus de Rechtbank Zutphen d.d. 23 februari 2005.³⁵ Zie voorts Rechtbank Zwolle d.d. 23 november 2004³⁶ waarin de kantonrechter overweegt dat een door een beheerder gemaakt voorbehoud inzake de aanduiding (op de tekening) van de plaats van de kabel in de grond, achterhaald is wanneer partijen vervolgens in een bouwoverleg concrete afspraken maken omtrent het lokaliseren van de kabel en de te volgen procedure.

Informatie over diepteligging kabels

Beheerders geven in het algemeen geen informatie over de diepteligging van kabels en leidingen. Wel bestaan er aanbevelingen omtrent de wenselijke diepteligging van kabels en leidingen, te weten de NEN-normen 1738 en 1739. De NEN-normen houden geen dwingend legvoorschrift in, aldus de Rechtbank Utrecht d.d. 3 december 2003.³⁷ Het is volgens de rechtbank aan de betrokken beheerders zelf om te bepalen of deze normen worden gevolgd of niet. De Kantonrechter Eindhoven oordeelde dat van beheerders niet kan worden verwacht dat zij alle kabels op de NEN-diepte houden.³⁸ Aan de andere kant oordeelde de Rechtbank Haarlem d.d. 3 juni 1997, dat een beheerder wél gegevens omtrent de leg-

33. Ktr. Zwolle 1 mei 2001, rolnr. CV 00-3341. Indien blijkt dat dit referentiepunt is gewijzigd en dat desondanks een tekening wordt verstrekt waarop het nieuwe referentiepunt niet is aangegeven, dienen de gevolgen daarvan te blijven voor de verstrekker van die tekening.

34. Rb. Utrecht 21 januari 2004, rolnr. HaZA 03-1051.

35. Rb. Zutphen 23 februari 2005, rolnr. 04-1843.

36. Rb. Zwolle 23 november 2004, rolnr. CV 04-2377. Naar aanleiding van gevoerd bouwoverleg tussen de aannemer en de beheerder heeft de aannemer de ligging van de kabel opgespoord, waarna de beheerder dit heeft gecontroleerd met detectieapparatuur. Vervolgens heeft beheerder een veiligheidsmarge van 1,5 meter voorgeschreven en is aannemer met inachtneming van die marge een damwand gaan intrinren. Hierbij is een elektriciteitskabel van Essent beschadigd.

37. Rb. Utrecht 3 december 2003, rolnr. 154011/HA ZA02-2203.

38. Ktr. Eindhoven 25 maart 2004, rolnr. 03/267.

gingsdiepte van een kabel moet geven wanneer een kabel zo ondiep is gelegd dat de kans groot is dat deze reeds bij werkzaamheden vlak onder het wegdek wordt beschadigd. Het argument van de beheerder dat hij geen dieptegegevens verstrekt om geen onterechte verwachtingen te wekken bij de aannemers, mist hier goede grond, aldus de rechtbank.

Aangezien de diepte volgens de NEN-norm relatief gering is (60 cm), ligt de kabel indien de beheerder deze norm niet wil volgen, maar ondieper wil leggen, al snel op een 'gevaarlijke' ondiepte. Betoogd kan dan ook worden dat beheerders die hun kabels of leidingen ondieper dan de NEN-norm leggen, zulks in het voorkomende geval aan de aannemer die informatie opvraagt moeten laten weten. De aannemer weet dan in ieder geval dat hij met een relatief ondiep gelegde kabel te maken heeft.

Beheerders betogen vaak dat zij geen dieptegegevens verstrekken, omdat door allerlei oorzaken de kabels in de loop der tijd hoger kunnen komen te liggen. Als mogelijke oorzaken kan gedacht worden aan werkzaamheden door derden (zie ook hierna) of grondwerking. De Rechtbank Arnhem achtte dat laatste in de eerder al aangehaalde uitspraak d.d. 2 december 1999 niet overtuigend, waartoe werd overwogen dat in de slappe Nederlandse bodem kabels eerder zakken naar een verdere diepte dan dat ze omhoog komen en doordringen in puinlagen (zoals in die zaak aan de orde was).

Informatie over reparaties aan kabels of leidingen
Een andere reden waarom, vooral kabels, soms afwijkingen in diepteligging vertonen is gelegen in reparatiewerkzaamheden die aan de kabel hebben plaatsgevonden. Veel beheerders geven naar aanleiding van een KLIC-melding niet spontaan inlichtingen over dergelijke reparaties. De reden hiervan kan gelegen zijn in het feit dat de gegevens met betrekking tot reparaties in een ander administratief systeem zijn opgenomen dan de gegevens die worden verstrekt naar aanleiding van een KLIC-melding. Voor aannemers is het niet verkrijgen van informatie omtrent reparaties lastig, omdat dan niet bekend is dat de kabel op een bepaalde plaats mogelijk een afwijkende ligging kent.

De vraag of de beheerder spontaan inlichtingen behoort te verstrekken over reparaties e.d. dan wel dat de aannemer hier specifiek naar moet

vragen, was aan de orde in een uitspraak van de Rechtbank 's-Gravenhage d.d. 23 juni 2004.³⁹ De kantonrechter oordeelde dat zowel de beheerder als de aannemer zijn verplichting op het terrein van de informatie-uitwisseling heeft geschonden: de beheerder door niet zelf gegevens aan de aannemer te verstrekken over de plaatsen waar reparaties waren uitgevoerd en de aannemer door hier niet naar te vragen. Uit deze uitspraak volgt derhalve dat de beheerder informatie zal moeten verstrekken betreffende reparaties aan de kabel. Uiteraard dient die informatie, net zoals de andere informatie, betrouwbaar en volledig te zijn. Beheerders verstrekken dergelijke informatie echter zelden.

Vermeldenswaard is ten slotte het al eerder genoemde arrest van het Hof Amsterdam d.d. 19 mei 2005.⁴⁰ Nadat het hof had geoordeeld dat de aannemer niet had mogen volstaan met het opvragen en bestuderen van de KLIC-tekening, overwoog het hof dat de schade mede het gevolg was (voor 50%) van een tekortschieten van KPN in haar informatieplicht. In casu had KPN verzuimd op de KLIC-tekening aan te geven dat zij de betreffende kabel tijdelijk had verlegd, zodat de KLIC-tekening die de aannemer hanteerde uiteindelijk niet de juiste positie van de kabel aangaf.

5. Tot besluit

Uit cijfers van de 'Helpdesk Kabels en Leidingen' van Vianed blijkt dat vier op de tien beheerders geheel of gedeeltelijk ongelijk krijgen als zij een schadeclaim indienen tegen aannemers.⁴¹ Deze cijfers schetsen derhalve een genuanceerder beeld ten aanzien van de rechterlijke beoordeling van kabelschades dan recente andere publicaties over dit onderwerp deden vermoeden. Zo werd ons eind 2003 nog voorgehouden 'dat de procedures over kabel- en leidingschades waarin de grondroerder in het gelijk werd gesteld, met het spreekwoordelijke lampje dienen te worden gezocht'.⁴² Uit de jurisprudentie blijkt dat de beheerder in rechte wel degelijk afgerekend wordt op het aanleveren van onjuiste of verouderde tekeningen, of op het verstrekken van onvolledige informatie, terwijl de aannemer aan het kortste eind trekt als hij naar aanleiding van de verstrekte informatie onvoldoende onderzoek heeft verricht of onzorgvuldig heeft gewerkt. Hierbij blijkt de

39. Rb. 's-Gravenhage 23 juni 2004, rolnr. 326468/03-4798. In deze zaak heeft de aannemer bij het graven van een proefsleuf een kabel beschadigd die beduidend hoger lag dan ter plaatse van vijf andere proefsleuven. De kabel bleek na een reparatie 30 à 40 cm hoger te zijn teruggelegd. KPN heeft van deze uitspraak geen hoger beroep ingesteld; in het artikel van Wilschut (a.w.) wordt die mogelijkheid nog opengelaten.

40. Hof Amsterdam 19 mei 2005, *BR* 2006, p. 172.

41. Zie 'www.cobouw.newsarchieff.nl', bericht van 5 april 2004.

42. F.J. van Velsen, 'Kabel- en leidingschades: het verschil tussen liggen en leggen', *BR* 2003, p. 946-954.

betrouwbaarheid van de aangeleverde informatie van essentieel belang te zijn. De aannemer mag bij zijn onderzoeksplicht uitgaan van de juistheid van de gegevens op de kaart, al zal hij wel een redelijke marge in acht moeten nemen in verband met afwijkingen in de feitelijke ligging van de kabels.

NRC Handelsblad kopte op 19 april 2003 'Gevaar dreigt door chaos in de grond'. In het artikel viel te lezen dat de ordening van ondergrondse kabels en leidingen is uitgelopen op een zodanige chaos dat ter zake kundige instanties waarschuwen

voor veiligheidsrisico's. Het feit dat eigenlijk niet goed bekend is wat nu waar zit, vormt een belangrijke oorzaak van het ontstaan van schade aan kabels en leidingen. Het is echter niet juist om de consequenties van dit gebrek aan inzicht in de ligging van kabels en leidingen af te schuiven op de aannemer.⁴³ Het nieuwe wetsvoorstel beoogt verbetering op dit punt, hetgeen valt toe te juichen. Het voorkómen van schade is immers niet alleen de verantwoordelijkheid van de aannemer die zorgvuldig moet werken, maar óók van de beheerder die de aannemer dient te voorzien van juiste en volledige informatie.

43. Zo ook het persbericht van de Raad voor de Transportveiligheid van 31 januari 2005.

Actualiteiten, mededelingen, reacties van lezers

Nr. 175

Provinciegrensoverschrijdende Natura 2000-gebieden

door mr. W.R. van der Velde¹

In het julinummer 2006 van *Bouwrecht* gaf mr. J. Verbeek een heldere uiteenzetting over de onduidelijkheden en complicaties bij toepassing van art. 19j NB-wet 1998 (verder NB-wet). Op grond van dit artikel behoeven ruimtelijke plannen met mogelijke gevolgen voor Natura 2000-gebieden goedkeuring van – in de meeste gevallen – Gedeputeerde Staten (hierna: GS).

Aan de door mr. Verbeek gesignaleerde complicaties kan nog een niet onbelangrijke worden toegevoegd, namelijk de bevoegdheidsverdeling bij plannen in Natura 2000-gebieden die in meer dan één provincie liggen. Op grond van art. 2 NB-wet geldt namelijk in geval van provinciegrensoverschrijdende Natura 2000-gebieden dat GS van de provincie, waarin het Natura 2000-gebied geheel of grotendeels is gelegen, bevoegd gezag zijn in de zin van de NB-wet. De natuur trekt zich weinig aan van provinciegrenzen, zodat veel Natura 2000-gebieden provinciegrensoverschrijdend zijn. Denk bijvoorbeeld aan de Waddenzee, het IJsselmeer, de IJssel en de Voordelta. Ten aanzien van dit soort grensoverschrijdende Na-

tura 2000-gebieden zal dus moeten worden onderzocht in welke provincie het grootste deel van het gebied ligt, waarna uit art. 2 NB-wet volgt dat GS van die provincie bevoegd gezag zijn. Als voorbeeld neem ik de Waddenzee. Het Natura 2000-gebied Waddenzee ligt in drie provincies: Noord-Holland, Fryslân en Groningen. Het grootste deel ligt in Fryslân zodat GS van Fryslân voor de NB-wet bevoegd gezag zijn.

Dat geldt dus ook voor de goedkeuring van plannen op grond van art. 19j NB-wet. Dit leidt tot de merkwaardige constatering dat bestemmingsplannen van bijvoorbeeld de gemeente Delfzijl, met mogelijke gevolgen voor de Waddenzee, in het kader van de NB-wet moeten worden goedgekeurd door GS van Fryslân, uiteraard náást de gewone WRO-goedkeuring door GS van Groningen. De – terecht – door mr. Verbeek bepleite coördinatie van WRO-goedkeuring en NB-wet-goedkeuring wordt dus een stuk lastiger bij grensoverschrijdende Natura 2000-gebieden.

Deze, vanuit een oogpunt van territoriale decentralisatie, merkwaardige constructie doet zich

1. Robert van der Velde is advocaat bij Plas en Bossinade te Groningen.